OKM/KUPO/TEK 8.10.2018
K. Aulake

ASIA: KIRJALLINEN ASIANTUNTIJALAUSUNTO; KULTTUURIVIENNIN MAHDOLLISUUDET; EDUSKUNNAN VALTIOVARAINVALIOKUNNAN SIVISTYS- JA TIEDEJAOSTON KUULEMINEN 12.10.2018

VALTIONEUVOSTON TOIMET KULTTUURIVIENNIN KEHITTÄMISEKSI

Systemaattinen kulttuuriviennin kehittäminen valtioneuvostossa käynnistyi pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen kaudella vuonna 2005. Esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelmaksi 2007-2011 laadittiin usean ministeriön ja sidosryhmien yhteistyönä ja julkaistiin vuonna 2007 (Opetusministeriön julkaisuja 2007:9). Kehittämisohjelman loppuraportti julkaistiin vuonna 2011 ja siinä arvioitiin ohjelman toimeenpanoa ja tehtiin esitys kulttuuriviennin edistämisen linjoista hallituskaudelle 2011-2015 (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:20).

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman koulutus-, tiede- ja kulttuuripolitiikkaa koskevassa luvussa todettiin, että ”Kulttuuriyrittäjyyttä ja luovien alojen työpaikkojen syntymistä tuetaan. Kulttuurivientiä ja luovien alojen markkinointiosaamista edistetään” ja elinkeino-, työllisyys- ja innovaatiopolitiikkaa koskevassa luvussa, että ”Luovien alojen merkitys kasvaa uusien liiketoimintamahdollisuuksien myötä, joihin pyritään kannustamaan kasvavilla rahoituspanostuksilla ja alan erityispiirteiden huomioimisella”. Pääministeri Juha Sipilän hallitus nosti luovien alojen vahvistamisen yhdeksi uudeksi avaukseksi hallituksen puolivälin tarkistuksessa.

Erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö (ml. TEKES ja Finpro) ovat tukeneet kulttuuriviennin toimialajärjestöjä sekä hankkeita mm. valtionavustuksilla ja vienninedistämisohjelmilla.

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖN KULTTUURIVIENNIN EDISTÄMISEN MÄÄRÄRAHAN KEHITYS JA TAVOITTEET

OKM:n käytettävissä oleva kulttuuriviennin edistämisen määräraha tulee rahapelitoiminnan voittovaroista. Se myönnetään avoimilla valtionavustusten hakukierroksilla. Viime vuosina on järjestetty pääsääntöisesti vain yksi hakukierros. Aiempina vuosina on ollut erillisiä hakukierroksia Kiinaan ja Aasiaan suuntautuville hankkeille, teatteriviennille ja kulttuuriviennin hankevalmisteluun. Määrärahan mitoitus on vaihdellut vuosittain, mutta se on ollut muutamaa vuotta lukuun ottamatta kasvusuunnassa. Ensimmäisessä kulttuuriviennin edistämisen haussa vuonna 2006 määrärahaa oli käytettävissä 794 000 euroa. Vuonna 2009 määräraha ylitti ensimmäisen kerran miljoona euroa ja kuluvana vuonna määräraha on 3 450 000 euroa ml. eduskunnan joulukuussa 2017 myöntämä 950 000 euron lisämääräraha.

Määrärahan tavoite ja myöntökriteerit ovat pysyneet käytännössä koko ajan samoina. Ne määriteltiin esityksessä Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelmaksi vuonna 2007. Kulttuuriviennin edistäminen tarkoittaa panostusta siihen menestyksen kannalta ratkaisevaan vaiheeseen, jossa kulttuurituote tai -palvelu saatetaan kansainvälisille markkinoille. Valtionavustuksella tuetaan siten kulttuurituotteiden ja -palveluiden tuotteistamista, markkinointia ja brändäystä sekä alan yritysten ja toimijoiden verkostoitumista. OKM tekee aktiivista sidosryhmäyhteistyötä toimialajärjestöjen sekä avustuksen hakijoiden kanssa. Keskustelut sidosryhmien kanssa ovat vahvistaneet sen, että haun tavoitteet ja kriteerit palvelevat vientiä harjoittavia yrityksiä ja toimijoita.

Vaikka Suomen kulttuurin alan kotimarkkina on aktiivinen ja yksityinen kulutus per capita yksi EU-maiden korkeimmista (yhteensä noin 6 miljardia euroa), vain rajallinen määrä taiteilijoita ja yrityksiä pystyy

tekemään taloudellisesti kannattavaa liiketoimintaa kotimaassa. Kasvua ja kannattavuutta on haettava kansainvälisiltä markkinoilta. Kulttuuriviennin edistämisen voi myös katsoa olevan keino hyödyntää valtion ja kuntien kulttuurin tuotantoon ja perustaan tekemää panostusta: kulttuurin perusrahoituksella varmistetaan korkeatasoinen koulutus ja infrastruktuuri, joka luo edellytykset kilpailukykyiselle tuotannolle ja siten myös viennille. Valtaosa kulttuurin toimialan yrityksistä on mikroyrityksiä tai pieniä PK-yrityksiä, joiden on ollut vaikeata saada esim. pääomarahoitusta eivätkä niiden resurssit riitä tehokkaaseen markkinointiin. Tässä tilanteessa OKM:n kulttuuriviennin määräraha korjaa myös osin markkinapuutetta, joka liittyy toimialan yritysten rahoituksen saatavuuteen.

KULTTUURIVIENNIN MAHDOLLISUUDET

Kulttuurin toimialan talous on supistunut pitkittyneen taantuman aikana. Vuonna 2015 (jolta on uusimmat kulttuurin satelliittitilinpidon luvut ovat käytettävissä) toimialan tuotos oli 11,4 miljardia euroa, BKT-osuus oli pudonnut 2,9 prosenttiin ja työllisten osuus 3,5 prosenttiin työllisestä työvoimasta. Viennin merkitys näihin tunnuslukuihin on toistaiseksi pieni pelialaa lukuun ottamatta. Toisaalta vientiä tekevien yritysten lukumäärä on kasvanut, niiden osaaminen parantunut ja kansainväliset verkostot laajentuneet.

Taloudellisesta näkökulmasta suurin vientipotentiaali on yrityksillä, joiden liiketoiminta perustuu tekijänoikeuksien luomiseen ja kaupallistamiseen. Pelialan lisäksi tällaisia toimialoja ovat musiikki, av-ala ja kirjallisuus. Eräillä kulttuurin toimialoilla (sirkus, tanssi, visuaaliset taiteet) vienti ja kansainvälinen toiminta on usein koko toiminnan edellytys, vaikka vientitulot ovat lähtökohtaisesti pienempiä kuin skaalautuvilla tekijänoikeusaloilla.

Kulttuuriviennin kehittämisohjelman loppuraportissa todettiin, että ”Jo hyvin tunnettujen tuotteistamiseen ja markkinointiin liittyvien kulttuuriviennin käytännön haasteiden lisäksi kulttuuriviennin kehittämisohjelman toimeenpanon kokemukset osoittavat, että kulttuurin ja luovien alojen yritys- ja välittäjärakenne sekä oikeuksien hyödyntäminen muodostavat yhdessä rakenteellisen ongelman.” ja ”Näiden rakenteellisten pullonkaulojen poistamisen ja siten jalostusarvon lisäämisen tulee olla tärkeimpinä tavoitteina kehitettäessä kulttuurivientiä ja luovaa taloutta sekä kulttuuriyrittäjyyttä…”. Edelleen raportin mukaan em. tavoitteen saavuttaminen edellyttää julkisen “työkalupakin” monipuolistamista ja erityisesti yrityspalvelujärjestelmän välineiden muokkaamista ja saamista myös luovien ja kulttuurin alojen yritysten käyttöön. Tämä johtopäätös pätee edelleen.

Kulttuuriviennin mahdollisuudet ovat jatkuvasti parantuneet. Mahdollisuuksien muuttaminen kansainväliseksi menestykseksi ja em. käytännön haasteiden ja rakenteellisten ongelmien ratkaiseminen edellyttää kuitenkin määrätietoisia kulttuuriviennin kehittämisen toimia. Opetus- ja kulttuuriministeriön toimet ovat tärkeitä, mutta yrityspalvelujärjestelmän, erityisesti Business Finlandin, toimet ovat vielä tärkeämpiä. Professori Anne Brunilan johdolla työskennellyt Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmä nostikin ensimmäiseksi luovien alojen kasvun esteeksi alan kasvua ja monialaista verkostoitumista edistävien yrityspalveluiden puutteen (opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:18). Työryhmä ehdotti, että hallitus määrittää aineettoman arvon luomisen ja luovan talouden yhdeksi kasvun kärjistä ja käynnistää Creative Business Finland -ekosysteemipalvelujen rakentamisen osana Business Finlandia.